

Lelt.sz.: F-118/47. második oldala.

/1970 december 17-én a Kutvölgyi kórházban Devecseri Gáborral beszélget Eörsi István. Az interjuból néhány mondat hangzik el és minden átmenet nélkül kezdődik a Lukács-beszélgetés/

Vezér Erzsébet: ~~Shalkan~~/ Mehetünk is.

Eörsi István: Térjünk tehát a berlini korszakra., az emigráció berlini korszakára. Mikor érkezett Berlinbe ?

Lukács György: Én Berlinbe érkezhettem 31 nyarán...

E.: És Hitler uralomrajutásáig..

L.: Szóval Hitler uralomra jutott januárban és én márciusban utaztam el Moszkvába.

V.: Én még megkérdezném, hogy miért hiúsult meg a jenai egyetemi tanárság.

L.: Azon, hogy itten a Szászországban és Thüriében volt egy szociáldemokrata baloldali és kommunista koalíció, amelyek ezt az átalakítást, egy ilyen radikális átalakulást akartak, ezek azonban a szociáldemokrata baloldalra gyakorolt nyomás következtében fölrobbantak és a szociáldemokraták birtokukba vették a Thübiént és a hogysishíjjakat, és Szászországot, és ezzel annak a lehetősége, hogy a jenai és a lipcsei egyetemen ilyen fajta reformok létrejöjjenek megszűnt.

E.: Akkor visszatérünk Berlinre. Tehát ott is továbbmaradt, ezek szerint ugy látom - mellelleg jegyzem meg - hogy ez a szokás, ha az ellenforradalom diadalmaskodik, akkor Lukács elvtárs még két hónapig marad; ezek szerint akkor Berlinben is tovább maradt.

L.: Nézze, Berlinben tovább maradtam, mert a pártnak volt az a szintén nagyon helytelen fölfogása, hogy én a hogyishivjákat, ezeket az intellektuális szervezeteket, állítsam át az illegalitásra. Ez persze egy naivitás volt, mert ki gondolta akkor, hogy milyen illegalitás lesz Hitler alatt, ez egy puszta naivitás volt, de ennek az elvégzése miatt én Hitler után kb. március közepéig Berlinben maradtam.

E.: Na most Berlinben mivel foglalkozott ? ~~xxx~~ irt ?

L.: Berlinben főképpen irtam.

E.: Lapnál dolgozott, vagy folyóiratnál ?

L.: Nem, folyóiratnál. Nézze, szerződése sem volt, de pl. a Linkskurve-ban és már kommunista lapokban szakadatlanul dolgoztam.

E.: Viszonylag elég nagyszámu Linkskurve-cikk az ebben, mind ebben az időben készült, vagy már Bécsből küldött ?

L.: Nem, az csak ott készült. Ez most megjelent; ép a negyedik kötetben a Műveknek, melyek ezeket a cikkeket tartalmazza.

E.: Nem láttam.

V.: Az már megjelent ? mert hirdetik, de..

L.: Most jelent meg, talán két vagy három hete.

V.: Én nem láttam.

E.: Én sem láttam. /Kis hangzavar; esetleg Lukács megmutatja a szóbanforgó kötetet/

V.: Aha, tehát ez a Luchterhand kiadásnak a 4. kötete, "Essay über Realismus".

E.: Ez a címe.

L.: Átmenet nélkül megy át az Internationale itten a katalóg-munkához.

E.: Értem, ez a rész, az Anna Seghers és a..

L.: Az sokkal később..

E.: Az már 38, látom. Tehát az első része a Links-kurve..

L.: A legelső.

E.: Egy része ennek meg is jelent, sőt fordítottam is, ezt a "Tendenz oder Parteilichkei ?", ezt le is fordítottam, és ebben itt van a Willy Bredelről szóló lesujtó kritika is.

L.: Igen.

E.: Mi ez, az Írószövetségben töltött be szerepet ?
A Német Írószövetségben ?

L.: Én a Német Írószövetség ilyen frakciójának vezetőségi tagja voltam. Nézze, a Német Írószövetségben dolgozott egy nagy baloldali csoport, amelynek volt egy kommunista része, és ennek a kommunista résznek a vezetőségéhez tartoztam. E.: Ott nyíltan lehetett kommunista abban az időben Németországban ?

L.: Nézze, azt pl. mondjuk, azt a tényt, hogy én kommunista vagyok ezt senki sem, ezt nem lehetett eltitkolni, de ez nemcsak énrám vonatkozik, hanem mondjuk pl. abban az időben nagy szerepet játszott a Wittfogel, vagy a Becher, hát ezekről mindenki tudta, hogy ezek kommunisták.

E.: És szervezetileg is lehetett, mint emigráns kommunista, vagy pedig azt azért kellett..

L.: Az nem játszott szerepet akkor a..Mielőtt a Hitler jött nem játszott semmi szerepet.

E.: Értem.

L.: Azt nyugodtan eltűrték, mert t.i. itt mégis úgy van, nem tudom, hogy másnál így lett volna-e, én mégis egy meglehetősen ismert német író voltam - és most nem kommunista értelemben - de egy író, akiről Thomas Mann és mások, nem tudom én, irtak, szóval én az u.n. irói elitbe tartoztam. És, mint ilyet aztán eltűrték, hogy én kommunista is legyek.

E.: Na most, már erre az időre kialakult, tehát 33, tehát a német emigráció végéig, kialakult nagyjából az a marxista szemlélet, amelyiket ma is magáénak vall ?

L.: Nézze, ennek a, annak a kezdetei megvannak, különösen élesen látszik abból, hogy míg a német hivatalos kommunista irányzat Bredelben látta a maga nagy proletár képviselőjét, én a Bredel-féle naturalizmust kritizáltam már a Linkskurveban.

E.: És nemcsak a Bredelét, hanem hogy is hívják azt a szintén szindarabirót ?

L.: Wolf ?

E.: Nem Wolf, pillanat; hátha ép a "Tendenz oder Parteilichkeitben van róla szó, szintén egy olyan baloldali író volt..

L.: Mindenesetre, én ezt a hogyishívjákot, ezt a, hogy mondjam naturalista kommunistaságot, amely egy ilyen naturalista módon akarja a kommunizmust hiven ábrázolni,- ezt én művészileg mindig elutasítottam.

E.: Brechtrel való ismerettség is ebből a korszakból van ?

L.: Igen.

E.: Brechtrel való viszonyáról most ugyanis annyi minden jelenik meg erről Keletnémetországban és annyi rágalom is..

L.: Nézze, én Brechtet akkor Berlinben egy szektásnak tartottam, és nem kétséges, hogy ezek a Brecht első darabjai a, nem tudom, hogy hívják, ahol az..

E.: Tandramái.

L.: Tandramák, hogy ezeknek nagyon erős ilyen szektás jellegük van, ennél fogva és a Brecht-féle irányzattal szemben egy bizonyos kritikai pozíciót foglaltam el, ami aztán nagyon kiéleződött: az ő érdeme ebben a Brecht feleségének van, aki hát nem tudom, hogy azt az utóbbi időben látják-e, hogy ő mindig a leghivatalosabb álláspontokat foglalja el, azért, hogy a Brecht költői érvényesülése lehetséges legyen. Most ez már akkoriban megtörtént. És volt - ezt csak mint epizódot mondom el - egyszer egy pártgyűlésen, ahol a Brecht felesége - én nekem t.i. az volt a helyzetem Németországban, hogy mint írónak kulturális téren való szereplést hivatalosan engedélyezték, csak azt mondták, hogy a politikától tartssam magam távol - most a Brechtné itt ezen az ülésen megértamadott engem, hogy én ebben és ebben a kérdésben a körületi pártgyűlésen politikailag így és így foglaljak állást, mire én egyszerűen azt mondtam, hogy én nagyon kérem a Brechtné, hogy ezt a kifogást a rendőrségen mondja el és ne itt.

E.: Igen, igen. És később hogy alakult Brechtrel való viszonya ?

L.: Nézze a dolog úgy áll, hogy az expresszionizmus-
vitában kétségkívül voltak ellentétek Brecht és én kö-
zöttem; Brecht kétségkívül az expresszionistákkal in-
kább szimpatizált, mint velem, de most a háboru alatt
Brecht egyszer, most nem tudom melyik évben volt; ő e-
redetileg egy ideig Finnországban, Dániában és Finnor-
szágban élt, onnan elment Amerikába és a Szovjetunió-
n át utazott Amerikába. Most Moszkvában mi találkoztunk
Brechtel, és akkor Brecht egy kávéházban azt mondta ne-
kem, hogy "nézze, töménytelen ember van aki minden áron
engem föl akar heccelni maga ellen, egész biztos, hogy
ugyanannyi van, aki magát föl akarja heccelni; ne men-
jünk ebbe bele". És ezzel a dolog egész humorosan vég-
ződött, mert az volt a hogyhivják, a megegyezés köztünk,
hogy egy órával a békekötés után, ebben és ebben a ká-
véházban Berlinben találkozni fogunk, úgyhogy mi Moszk-
vában egész barátságosan váltunk el, annak ellenére, hogy
én az expresszionizmus-vitában sok mindent kritizáltam.
Most itt van nekem egy irodalmi mulasztásom, ami a ma-
gyar ügyek tulságos igénybevétele miatt jött létre, hogy
amikor én a Brecht utolsó periodusának a nagy jelentősé-
gére rájöttem, erről nem irtam akkor egy cikket. T.i.
akkor ma ez nagyon világos volna; abban az időben csak
úgy volt, hogy én ezeket az utolsó drámákat, ezt a, ol-
vastam és amikor Berlinbe mentem, akkor én mindig meg-
szoktam Brechtet látogatni és mindig együtt voltunk, és
közöltem vele a véleményemet, vitatkoztunk erről, és egy

határozott - azt lehet mondani - jó viszony volt közöttünk, amit t.i. az illusztrál, az előbb beszéltem Brecht feleségéről, hogy a Brecht felesége kérésére én azok közé tartoztam, akik közvetlenül a halála után Brechtről beszélt Berlinben. Engem, én egy német nyaralóhelyen voltam és onnan hívtak Berlinbe, hogy ezt a beszédet megtartsam.

E.: Én azt hiszem - hogy egy kicsit kritikus legyek - a mulasztásnak volt még egy oldala, mert lehet, hogy a Brecht korai drámái, a Koldusopera kivételével, nem fog megállni /L.: beleszól: Igen./, de a korai költészete föltétlenül.

L.: Igen, nézze a Brecht lirájával tulajdonképpen sosem foglalkoztam behatóan, ellenben ezeket a késői drámákat igen magasra értékeltem, hisz erről az esztétikában is és máshol is szó van, és egyszerűen elkövettem azt a hibát, hogy a harmincas években, amikor nagyon el voltam foglalva, nem irtam egyszer egy cikket, egy német lapban arról, hogy milyen mások a késői Brecht-drámák, mint a korábbiak.

E.: A 30-as években ? Nem inkább a 40-es ?

L.: A 40-es.

E.: Mert a "Német irodalom rövid történetében", amelyet a 30-as években irt abban még nem ismerhette, akkoriban írta Brecht ezeket.

L.: Nem, nem, a 40-es években, én egyszerűen tévedtem.

E.: Igen, és megítélése szerint Brecht miért nem maradt a Szovjetunióban emigrációban ? Mondott ő erről valamit ?

L.: Nézze, a Brecht mindig és a legfantasztikusabb módokkal akart magának egyrészt egy, hogy mondjam - biztosított, kóser helyet szerezni a párton belül - másrészt egy teljes szabadságot. És nagyon jellemző a Brechtre, hogy a Brecht Berlinbe költözött, de előzőleg Bécsben megszerezte az osztrák állampolgárságot. Ő mint osztrák állampolgár utazott Berlinbe, és végig osztrák állampolgár volt.

E.: És ugy tudom, skandináv bankba helyezte el a pénzét, és a Surkampfnak Nyugatnémetországban adta el a jogait. Szóval négy országra dolgozott.

L.: Szóval, itt Brecht..és ebben természetesen a felelőségének igen nagy szerepe is van; egy rendkívül óvatos ember volt, aki szabadsága biztosításában a jó üzleteket nem kerülte ki.

E.: Igen, és a barátnője, a színészeggyüttesének a tagja, Steffin az Moszkvában volt ?

L.: Ki ?

E.: Azt hiszem Margaret Steffinneknak hívják, nem ismerte ?

L.: Nem ismertem közelebbről.

E.: Valami ilyet hallottam azért; jelentős színész volt a Brecht csoportból és meghalt Moszkvában, nem biztos, hogy normális körülmények közt.

L.: Ezt én nem tudom; én ezt nem ismertem.

E.: Igen, értem.

V.: Azért nem ment Moszkvába.

E.: Azért nem ment Moszkvába, mert állítólag az a nő meghalt ~~xxx~~ volna.

L.: Nem, a Brecht a párttal szemben ebben a tekintetben nagyon óvatos volt mindig.

E.: Értem, most egyéb írókkal, egyéb jelentősebb írókkal kapcsolatai, ez a berlini időszakban. Gondolok Seghersre talán ő, a..

L.: Nézze, Segherssel mi egy jó baráti viszonyban voltunk, ami ugyszolván az utolsó évekig mégig megmaradt, mert hiszen az a levélváltás egy nagyon baráti hangon van írva, most itten amióta a Seghers - szerintem teljesen fölöslegesen és fejveszetten - behódolt ennek az utolsó Ulbricht irodalmi tendenciáknak, azóta csöndesen megszakadt az összeköttetés köztünk.

E.: De abban az időben kezdődött Berlinben ?

L.: Még a 30-as években Berlinben, még Hitler előtti időben Berlinben kezdődött.

V.: Magyar férje volt, ugye ?

L.: Magyar férje volt, de ez egy rossz fajta ember volt, az nem egy kóser ember volt.

V.: Radványi ? vagy ?

E.: Tréfli volt.

L.: Mi ?

E.: Nem kóser, tréfli ember volt akkor, nem ?

L.: Nem, én kóser alatt értem, hogy egy olyan rossz értelemben párthü ember.

E.: Értem, ugy kóser, értem.

L.: És azt hiszem, hogy ő neki ebben a tekintetben rossz befolyása is volt a Seghersre,

E.: Most mi jelentős ebből: filozófusokkal, írókkal volt

még kapcsolata, Blochra gondolok, vagy nem tudom, hogy kire..

L.: Nem, Blocchal volt egy bizonyos kapcsolat. Nézze, én baráti viszonyban álltam a Becherel, az volt így a fő kapocs a német írókhoz, mert a régi irodalmi kapcsolataim azok ugyszólván teljesen megszűntek; részben az emberek meghaltak, részben pedig, nem szabad elfelejteni, hogy Thomas Mann pl. rendkívül diplomatikusan fogta fel a velem való kapcsolatot.

E.: És miből állt a diplomáciája ?

L.: Az, hogy soha nem állított valami jót anélkül, hogy egy főntartást ne tett volna hozzá.

E.: És vajjon ennek politikai-diplomácia volt az alapja, vagy pedig az ő polgári hitelét óvta volna ?

L.: Nézze, én azt hiszem, hogy én egy - nem tudom hogy fejezzem ki magamat jó magyarul - egy "unheimlich" jelenség lehettem a Thomas Mann szemében. És tán abszolúte nem tartom kizártnak, hogy ez kezdettől fogva volt; hogy ez még csak nem is a kommunizmussal, hanem kettőnk karakterével függ össze. Én most ezt nem tudom itten van csak egy nagyon gyanús dolog, hogy t.i. egy amerikai professzor írta nekem, hogy ő most a Thomas Mann Archivumban megnézte a "Tod in Venedig" kéziratát, és nagyon érdekes: azt mondja, hogy a "Die Seele und die Formen" egyes dolgozataiból ott egyenesen - hát nem tudom én - idézőjel nélküli idézetek vannak. Most, ha az ember a Thomas Mann fiatalkorát ismeri, ha ő valamennyire jó viszonyba került egy kritikussal, rögtön fölvette vele

a kapcsolatot - én velem nem vette fel a kapcsolatot soha.

E.: Pedig akkor még nem is volt kommunista.

L.: Akkor még nem is voltam kommunista. Szóval valaminek köll itt lenni, aminek az okát nem tudom földeríteni, aminél fogva én egy - nem tudom rá a jó magyar szót - egy "unheimlich" jelenség voltam a..

V.: Kellemetlen..

E.: Nem, nem, "unheimlich" más, kicsit az is benne van. Aztán a Naphta figuráját is, mint az irodalmi hagyomány szerint..

L.: Nézze, hogy a Naphta figuráját én rólam mintázta, az egyáltalában nem kétséges. Most, hogy, ő,, nézze, ő tul okos ember volt, és tudta, hogy a Naphta nézetei nem az én nézeteim. Ellenben a Naphta-figurát - itt is rengeteg diplomácia, meg minden van a levelekben - de ugye a Naphta-figurát énrólam mintázta az nem kétséges; mert pl. van neki egy levélváltása egy francia, francia származásu német irodalomtörténésszel, akit nagyon kér, hogy ne írjon a Naphta-kérdésről, mert én eddig már nagyon barátságosan nyilatkoztam a, erről a nagy könyvről, na hogy..

V: Varázshegyről ?

L.: Mit ? a Varázshegyről, ugy, hogy nyilván nem vettem észre, hogy a Naphta énrám vonatkozik.

E.: Mintha Lukács elvtársat az érdekelné, hogy a..

L.: Nézze, én közzétettem egyszer egy interjut a Spiegelben, amelyben azt mondtam, hogyha Thomas Mann megkér-

dezte volna tőlem Bécsben, hogy szabad-e engem modelnek felhasználni, akkor én abba ép úgy belementem volna, mint-ha azt mondta volna, hogy "otthon felejtettem a szivartárcámat, adjon egy szivart".

V.: És személyes kapcsolatuk nem is igen volt ?

L.: Nézze, a személyes kapcsolatok nagyon lazák voltak.

E.: Még egy helyről lehet tudni egyébként, hogy Thomas Mann a.. filológiailag bizonyítani, a Thomas Mann-modelben Lukács elvtárs lebegett a szeme előtt, a Seiber kancellárhoz irt levélben van két mondat, ami szószerint megegyezik avval, ahogy Hans Castorp gondol egy ponton Naphtára, de szószerint.

L.: Igen, nem, hát az, hogy Thomas Mann a Naphtában engem akart prtrétirozni - az egyáltalán nem vitatható. Ennekem csak az a véleményem, hogy én a fiatalkori novellákban ráismertem bizonyos német írókra is, és nagyon mulattam azon, és nagyon tetszettek nekem azok a portrék; hogy miért tegyek én különbséget, hogy ha énrólam van szó.

V.: Kevesen gondolkodnak így.

L.: Hát nézze, ez szerintem az egyedüli irodalmilag elképzelhető dolog. Most ugyanugy, ahogy én soha nem fogom vizsgálni, hogy egy akármilyen író által portrétirozott ember tényleg hasonlít-e az illető emberhez vagy nem, mert nem ez az érdekes kérdés, hanem az az érdekes kérdés, hogy az a típus, amelyet az illető író ábrázolni akar, kijön-e ebben az alakban. Naphtából kijön, ennél fogva Naphtával minden rendben van.

E. és V. kis nevetéssel :Igy van. Ez molièrei : onnan veszi az igazságot ahonnan tudja.

L.: Ez természetes, igen.

E.: Ez borzasztó, én is mostanában megpróbáltam novellákat írni, és sorra sértődnek meg az emberek, holott én nem őket.. Hát honnan vegyek én embereket, ha nem az ismerőseim közül. Csak onnan lehet.

L.: Mondom, én nekem ezekben nagyon radikálisan az az álláspontom, hogy a költőnek erre teljes joga van.

E.: De képtelenség másképp csinálni, mert.. vagy pedig elmegy egy olyan absztrakcióig..

L.: Na jó, akkor t.i..

E.: Akkor senki sem ismer magára - vagy mindenki.

L.: Ha most ő folyton arra vigyáz, hogy ne ismerjenek ebben a dologban én rám, noha természetesen itten megint hozzá kell tenni, hogy itt természetszerűleg adódnak a tárgyból dolgok, ahol az írónak el kell térni a modeltől. Mert, ~~xxxx~~^{hogy} csak most egy egész külsődleges dolgot mondjak: én 19 augusztusában mentem el Pestről, akkor hát természetesen pénzem nem volt; voltam egy ruhában és abban utaztam el, és ugyanezt a ruhát hordtam 19-20-ban, egy éven keresztül, mint egyetlen ruhát, ebben mentem el Thomas Mannt meglátogatni - hát azt, hogy én elegáns voltam, azt nem láthatni. Ezt ő a figura kedvéért találta ki, hozzáteszem, hogy én elegáns sohasem voltam. (Kis nevetés)És itt van az, ahol az író természetszerűleg - ez a Liebermannak a nagyon kedves mondása hogy: "Ich habe sie ähnlicher gemacht als sie sieht"-

hogy itten ő, neki van egy bizonyos alakra szükség^{én}essége, ebből megkapta az impulzust tőlem, és most mindazt amire neki szüksége volt, teljesen szabadon átalakított. Én nem hiszem, hogy Thomas Mann különösen megfigyelte volna, hogy én elegáns vagyok vagy nem.

E.: Nyilván valamit beleasszociált abból, hogy gazdag családból származik, valami ilyesmit..

L.: Jó, hát nézze, itten, mindenféle, csak mondom, ha van.. egy biztos, hogy én 920 májusában nem voltam elegáns, amikor Thomas Mannt fölkerestem, ezt egész biztossággal állíthatom.

E.: De maguk találkoztak 55-ben is, a Schiller előadások.

L.: Azután a hogyishivjácok, a.. nézze, az megint egy olyan dolog volt - és ez megint Thomas Mannra nagyon jellemző - amikor volt ez a Schiller ünnepély Jénában, akkor voltam én ott, és ugyanabban a szállodában laktam én is, mint a Thomas Mann; ellenben az étkezések úgy voltak rendezve, hogy a legfőbb "verhuska", hát a hogyishivjácok, az Ulbricht meg ezek, plusz az írók közül Becher, plusz a polgári írók közül Thomas Mann, egy külön, hogyishivjácok, szobában étkeztek; én pedig a középosztállyal étkeztem együtt ott a szállodában, és Thomas Mannak soha nem jutott eszébe, hogy azt mondja Bechernek: "ugyan hívj meg a Lukácsot is egyszer ebédre."

E.: Ez a Bechernek sem jutott akkor eszébe..

L.: Hiszen Becher éppen olyan diplomata volt, mint a Thomas Mann.

V.: Én inkább..

E.: Az ő diplomáciája aztán rossz következményekkel járt, mert a Thomas Mann diplomáciája nem volt hatással az alkotásaira, míg a Becherét tönkretette.

L.: Látja, én ezekben a dolgokban, mint látja, nagyon liberális vagyok - és egy jó irónak, ugyszólván mindent engedélyezek.

V.: És a Thomas Mann is megbocsájtotta, hogy maga mindvégig a legnagyobb véleménnyel volt róla.

L.: Nézze, Thomas Manak nem sok, Thomas Mannal egyszer volt - sajnos ez Bécsben megsemmisült.. ez a levelezés - volt egy ilyen dolog, ahol én attól tartottam, hogy összeveszek Thomas Mannal; ez volt a Szántóper idején, amikor irtam Thomas Mannak, hogy most ő a Rákosi, hogyishivják, a Horthyéknak táltakozzon táviratilag ez ellen a pör ellen. S erre Thomas Mann irt nekem egy hosszú levelet, amelyben leírta, hogy ő most Lengyelországban volt és a Pen-klub dolgokban részt vett és milyen szépek ezek a nagy ideológiai összefüggések, ellentétben a politikával, ő nem akar politikában részt venni. És erre irtam én neki egy pokroc-goromba levelet, amelyⁿ az volt a tartalma, hogy maga természetesen a politikát úgy fogja föl, hogyha a Pilsudszki-féle félfasizmust köll ideológiailag támogatni, ezt Pen-klub vonalon simán megcsinálják, és maga el van ragadtatva tőle, ha arról van szó, hogy egy tisztességes kommunistát a halálbüntetéstől ~~kak~~ meg kell menteni - akkor egyszerre

a politika egy rémes dologgá válik. Én meg voltam róla győződve, hogy ez után a levél után vége van a kapcsolatnak Thomas Mann és én köztem. Mire kaptam három nap múlva egy táviratot: "Habe an Horby telegraphiert. Thomas Mann." (kis nevetés)

E.: Ez becsületére válik.

L.: Nagyon, nagyon sajnálom, hogy ez nincsen meg.

V.: De a levél talán meglesz a Thomas Mann Archivban.

L.: Nincs meg. Ezt én megsemmisítettem.

V.: De amit maga irt..

L.: Az lehetséges, de hát ők ezzel.. hát természetesen ezzel nem..

V.: Dicsekednek.

L.: Ezzel nem nagyon hogyishivják..

E.: De megvan akkor a Thomas Mann másolata is, amit ő irt. Mert ugy tudom, mindent az égvilágon másolat-
tal csinált, az utókornak is részben, ugy, hogy akkor meglesz ez, majd ha az Archivumot kinyitják.

L.: Nézze, lehet, hogy valahol megvan, mindenesetre mi akkor, t.i. az volt a véleményünk, hogy Thomas Mannt más ügyekben is ki lehet, és ki kell használni, ennélfogva vigyázni köll, hogy egy nálam lévő házkutatásnál ne találjanak Thomas Mann leveleket, és ezért megsemmisítettük ezt.

E.: Ernst Fischerrel való barátsága és az osztrák évek, a bécsi években kezdődött ?

L.: Nem, Moszkvában kezdődött.

E.: Az Moszkvában kezdődött. Mert ugy emlékszem, hogy

hogy Ernst Fischer is levelezett Thomas Mannal hasonló ügyekben.

L.: Az lehetséges.

E.: És ő is eléggé gorombán..

L.: Hiszen Thomas Mann kezdettől fogva egy ilyen, hogy is hívják, párton kívüliekkel érintkező és kapcsolatot kereső kommunista volt.

E.: Ernst Fischer.

L.: Ernst Fischer, igen, igen.

E.: Most még egy utolsó, mára egy utolsó kérdés volna: hogy Magyarországon is járt ebben az időszakban, illegálisab.

L.: Ki ?

E.: Lukács elvtárs, járt Magyarországon illegálisan ebben az időszakban.

L.: Hogyne, és 29-ben voltam.

E.: Milyen megbizással ?

L.: Hát azzal, hogy a mozgalmat vezessem./Kis nevetés/

V.: Egy nap alatt ?

L.: A bécsi "Külföldi bizottság" tagjai fölváltva lementek három hónapra Magyarországra, hogy a mozgalmat személyesen vezessék. Moat az emigrációban, - t.i. az emigrációnak volt az a generelle világnézete, hogy ez alól kivételek Kun és Landler, mert azok nem mehetnek le Magyarországra. Ez volt az emigrációnak egy hóbortja, mely azt mondta, hogy ide kellene engem is sorolni. De minthogy itt ez Kunnál nagy ellenállásba ütközött volna, én azt ebben a dologban nem

osztottam a barátaimnak a nézetét, és az volt a véleményem, hogy egyrészt, ha az ember eléggé óvatos, és nem kerül véletlenül össze egy spicclivel, nem kell lebukni, nem olyan veszélyes; másrészt ha az ember lebukik, az én esetemben lett volna annyi internacionális tiltakozás, hogy halálos ítélet nem lett volna.

E.: Három hónapot töltött itt?

L.: Három hónapot.

E.: És illegalitásban, teljesen előkészített illegális lakás. Bécsből minden elő volt készítve.

L.: Igen, Bécsből elő volt minden készítve, de rosszul volt előkészítve, mindennek ellenére.

E.: Tehát nem lehetett használni azt a lakást, meg azokat az összekötőket..

L.: Nézze, az a lakás, az egy nagyon szép lakás volt a városligetben, de 10 lépésre volt a Nyugat szerkesztőségétől.

V.: Ahol mindenkit ismert.

E.: Hát ez borzasztó ötlet.

L.: És ezt azért még sem lehetett megcsinálni.

E.: Hát akkor hogy, hogyan tudott.?

L.: Nézze, a dolog úgy állt, hogy nekem volt itt egy összekötőm, aki állítólag az unokahugom volt. Na most az unokahugomat megbiztam azzal, hogy délután jöjjön föl egy "aufgelöst zustand"-ban, hogy az anyja most oda van, mert Szegeden, valami nagybácsinak a végrendelete, ilyen és ilyen disznóságok történnek,

és ezt csak én tudom elintézni, hogyha leutazom Szegedre, hogy a végrendelettel kapcsolatban megoldom a dolgokat. Amikor ezt elmondtam a háziasszonynak, és egy hónapra előre kifizettem a szobát, mindenesetre, úgy, hogy itten szépen be volt rendezve, hogy másnap ez az unokahugom értem jön és elvisz a szegedi vasutra. De közbejött, a következő szerencsétlenség történt. Ezt elmesélem, mert erre büszke vagyok itt a hidegvéremre. Este beállit hozzám a háziasszony és azt mondja, hogy ő neki ott.. az unokaöccse, az unokaöccse kirabolta az ő szekrényét, elvitt ennyi és ennyi pénzt, és ő most már volt a rendőrségen; nagyon érdekes, mert itt a humoros dologhoz tartozik, hogy ő a Schweinitzernak az unokahuga volt, ennél fogva a Schweinitzershöz ment !

V.: Jó hely.

E.: A háziasszony.. jó előkészített volt..

L.: Jó előkészített /kis nevetés/, és erre kérdezi tőlem a háziasszony a beszélgetésben, hogy "nem vett maga valamit észre az unokaöcsémnél ?" Erre azt mondom neki": "Nézze, nagyságos azzony, hát milyen világban élünk ? Én ide költözöm a nagyságos asszonyhoz; megkérdeztem, hogy a szobalány megbízható-e vagy nem, erre, mint láthatja is - és rámutattam arra - a szekrényen rajtahagyom a kulcsot, mert ha a nagyságos asszony azt mondja, hogy valaki megbízható, abban én teljesen mértékben megbízom. Most én a nagyságos unokaöcs-

csében kételkedjem ? Hát milyen világban élünk ?

/Derültség/

E.: Err ő is sopánkodott.

L.: Erre ő is sopánkodott és kibékült~~im~~ velem és semmi baj a továbbiakban. Erre t.i. büszke vagyok, mert ezt jól csináltam.

E.: Igen. Meg hallom még amit régebben elmesélt, hogy első osztályon akarták utaztatni vagy..

L.: Az t.i., az egy tiszta hülyeség, ez a mi ostobaságunk, hogy t.i.. - és megjegyzem nem is ostobaság, mert pl. olyan embereknél, mint a Szántó Zoltán, azok nyugodtan utazhattak Bécsből hálókocsin és semmi baj nem történik. De én megyek egy hálókocsiban, mikor tudom, hogy mikor jön be egy volt osztálytársam, vagy ilyesvalaki, aki rögtön megismer engem.

E.: Tehát jobb a harmadosztály.

L.: Én úgy utaztam, hogy villamoson Pozsonyba mentem, és Pozsonyban a Berlin-Büdapest-i gyorsvonat harmadik osztályán utaztam haza.

E.: Igen. És tudott valamit intézni is itt ?

L.: Hogyne, igen. Nézze, én itten 8-10 emberrel érintkeztem; a különböző csoportok vezetőivel. Részt vettem az itteni bizottságnak az ülésein és akkoriban - hát abban a három hónapban - de facto én vezettem az itteni dolgokat.

E.: Szóval ez, szóval ennek akkor - ezek szerint - volt értelme és..

L.: Nézze, ennek egy bizonyos értelme volt, és az, hogy az emberek nem fétisizálták az illegalitást, mert t. i. itt megint az illegalitásnál úgy van - persze ezt nem mindenütt vitték keresztül a pestiek, ezt nem lehet pontosan keresztülvinni - de egy nagy pontossággal abszolút el lehet intézni a dolgokat; egy min- mális, mert t. i. egy.. ezen a egyhöz a lehetőség, hogy pont elmegy valaki, aki engem régről ismer - ezt természetesen kizárni nem lehet, de Budapestnek több mint egy millió lakosa van és ebből a valószínűség borzasztó kicsiny, úgy, hogy volt egy idő, amikor és Pesten voltam, amikor egy nagyszabású lefogatás történt, és akkor, hát nem lehetett a normális kapcsolatokat igénybe venni, úgy, hogy én azt üzentem Sallai Imrénének, aki akkor a lapot csinálta, hogy ekkor és ekkor 10 óra 5 perckor ezen és ezen az utcasarkon találkozom és én átadom magának a kéziratom. Itten persze csak Sallairól és rólam volt szó: 10 óra 5 perckor találkoztunk ott a sarkon, átadtam neki azt a map_pát, akkor Sallai elment jobbra, én elmentem balra, és semmi a világon ! nem jöttek rá. Itt t. i. ezeknél technikai problémák vannak. Ha Sallai 5 perccel elkésik, akkor azáltal, hogy én ott föl és alá sétálok, és egy föl és alá sétáló vesz át valamit valakitől: a sansz arra, hogy az ember lebukjon nem tizszerese, hanem egy sokkal nagyobb százaléka. Ilyeneket tudni köll, ezeket a valószínűségeket. Nézze, én ellentétben, - mert volt itten egy ilyen áramlat szintén, hogy az illegá-

lisoknál, hogy az emberek ne a nagy pályaudvarokon érkezzenek és utazzanak el, hanem valamilyen kisebb pályaudvaron. Én a kisebb pályaudvart nagyon veszélyesnek tartom, mert nem tudom, hány ember száll be a bécsi gyorsvonatba Gödöllőn. Aki a gödöllői állomáson vár a bécsi gyorsvonatra - az már egy gyanús jelenség. Ellenben, ha az ember úgy csinálja, mondjuk a beszállásnál..

E.: A Keletinél..

L.: A Keleti pályaudvarnál megérkezik, és az indulásnál pl. én úgy csináltam, hogy nem a jegyemmel mentem be, hanem egy peronjegyet váltottam. És egy elvtárs volt aki szintén peronjeggyel bevitte a kofferemet. Most az, hogy ottan az bement a kocsiba és ott 5 percig tartózkodott, és én is bementem a kocsiba, ez nem tűnik föl senkinek, mert ilyen eset a Keleti pályaudvaron minden vonat indulásánál száz történik. Ugy, hogy itt az embernek, itt arra köll a sulyt helyezni, hogy minden történjék olyan közönségesen, amilyen közönségesen csak történhet. Akkor t.i. a sansz arra, hogy az ember lebukjon kicsi. Én nem állítom azt, hogy most ezzel, hogy egy 100 percent; 100 percentes dolgok nem léteznek - de én azt hiszem, hogy mérhetetlenül kisebb ez a veszély a Keleti pályaudvaron, mint a gödöllői állomáson.

E.: Ez biztos. Igen. Azt hiszem Lukács elvtárs, hogy már befejeztük.

L.: Kérem szépen.

E.: Sajnos, nem a Lukács elvtárs fáradt, nekem kell sajnos elmennem a tévébe.

L.: Ugy, hogy kérem szépen..

E.: Most azt szeretném megkérdezni, hogy volna szives folytatni ezt.

L.: Kérem, nézze ennek semmi..

E.: Most a moszkvai, a következő alkalommal szeretnék esetleg a moszkvai emigrációról, és ha van idő az hazatérés utáni első korszakról.

L.: Ennek a világon semmi akadályja nincs. Alkalmilag telefonáljanak és ha van egy ilyen szabad délelőtt.

E.: Én előre megmondom: t.i. most nekem az Élet és Irodalomba be kell járnom, csak a csütörtök meg a szombat szabad. Ugy, hogy akármelyiket a kettő közül.

L.: Nekem itten most momentán nincsen semmi különösebb dolgom, azt hiszem. Ma hanyadika van ?

E. és V.: 12.

L.: 12 ? nem, 11.

E.: Ma csütörtök van, akkor 13 szombat, 18. csütörtök.

L.: 18, az lehetséges.

E.: Igen jövő csütörtök.

L.: Akkor jövő csütörtök.

- - - - -